

7

ErfgoedBrief Breda

Breda ondersteboven

1-5

Opgravingen in het buitengebied

6-10

**Breda, stad van de
Nassaus 6**

11-12

Breda ondersteboven

25 jaar professionele archeologie in Breda

Hans de Kievith Vanaf het begin van de professionele archeologie in Breda, in 1981, is door vrijwilligers en professionals veel werk verzet. Meer dan tachtig hectare in de huidige gemeente Breda is archeologisch onderzocht. In die tijd is de visie op en de uitvoering van archeologisch onderzoek sterk geëvolueerd. In deze bijdrage wordt de ontwikkeling van 25 jaar archeologie in Breda nader belicht. Daarin onderscheid ik vijf verschillende fasen.

>>>

tot 1981 **liefdewerk oud papier**

Fase 1

De eerste decennia van het archeologisch onderzoek werden gekenmerkt door de gedrevenheid van amateur-archeologen en –historici, al of niet in georganiseerd verband. Een bijzondere rol was daarbij weggelegd voor ROB-correspondent Moelands en stadsarchivaris Brekelmans.

Door de gedreven amateurarcheoloog Bert Moelands werden in 1958 bij ontgrondingswerkzaamheden op Steenakker romeinse sporen aangetroffen. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) deed naar aanleiding hiervan nood-

onderzoek en in hetzelfde jaar groef de rijksdienst aan de Vlaszak een proefsleuf door de voormalige Gasthuiskapel. Deze was een jaar eerder samen met de omringende bebouwing gesloopt. Het was de start van veel opgravingsactiviteiten: bij de Grote Kerk, aan de Haven en bij de herinrichting van de Karnemelkstraat. Daar werd in 1963 de Eindpoort aangetroffen en de 14^e-eeuwse Poedertoren.

Vanaf de late zestiger jaren was de Werkgroep Haagse Beemden archeologisch actief in het toen nog idyllische buitengebied. Karel Leenders en Ton Kappelhof hebben samen

met de Nederlandse Jeugdbond voor de Geschiedenis en de ROB onderzoek gedaan naar de Singeltjes bij Burgst, een omwald en omgracht terrein uit de late middeleeuwen. Verder werd er naar het kasteel Gageldonk gezocht en de ligging van het kasteel de Emer vastgesteld. Door al deze aandacht voor de archeologie ontstond de Archeologische Werkgroep Breda die onderzoek deed naar de Gasthuispoort, de Tolbrugpoort en de Waalse Kerk. Het onderzoek naar de Gasthuispoort (1976) was de eerste volwaardig gedocumenteerde en gepubliceerde opgraving in Breda.

1985

1988

1981-1982 **pionierfase**

Fase 2

In 1981 werd Renée Magendans als stadsarcheologe aangesteld. Het onderzoek dat zij in de Waalse Kerk uitvoerde leidde tot verrassende resultaten. Ook deed zij het eerste onderzoek aan de Molenstraat. Dit onderzoek zou richtinggevend zijn voor de grootschalige opgravingen hier aan het begin van de jaren negentig. Haar tijdelijke opvolger, Hemmy Clevis, heeft aansluitend het Kleine Molenstraatje opgegraven.

1992

1992

1982-1996 Breda ondersteboven

Fase 3

In 1982 werd Guido van den Eynde aangesteld en brak een periode aan waarbij in de binnenstad een ongekend areaal werd opgegraven. Meestal was er sprake van grote tijdsdruk. Archeologie was niet ingebed in het ruimtelijk ordeningsproces. In deze periode kregen enkele stedelijke onderzoeksthema's vorm, zoals de ontwikkeling van de bewoning aan de Mark, de havenactiviteiten, de evolutie van het kasteelterrein en de hofcultuur. Door het vele veldwerk was er nauwelijks tijd om de vele vondsten en gegevens te verwerken. Uniek was de nauwe samenhang tussen bouwhistorisch en archeologisch onderzoek. Een belangrijke onderzoeksvraag

richtte zich op de periode vóór het ontstaan van de stad Breda. In de periode 1982-1996 kon zodoende een genuanceerd beeld ontstaan over de ondergrond van Breda. Het moet een reliëfrijk gebied zijn geweest met dekzandruggen, daar bovenuit stekende stuifduinen, lager gelegen vennen en moerasbossen. Het Markdal moet zeer breed geweest zijn en strekte zich uit onder een deel van de westelijke helft van de binnenstad. Ten oosten van dit dal moet reeds bewoning aanwezig zijn geweest in de late prehistorie en de Romeinse tijd. Voor een overzicht van de grootschalige onderzoeken in de periode wordt verwezen naar onze website: www.archeologie.breda.nl.

pag 2 links **Vlaszak 1985, het bergen van één van de ruim 500 skeletten onder zomerse omstandigheden. Zware omstandigheden voor de mens en het skelet.**

pag 2 rechts **Huis Brecht 1988, voor het eerst sinds 700 jaar weer een beloopbare straat naar het water.**

pag 3 links **Prinsenkade 1992, zware funderingen op een houten raamwerk: De eerste 17e eeuwse stadsuitbreiding.**

pag 3 rechts **Visserstraat 1992, een kleine maar uiterst complexe opgraving in het westelijke deel van de binnenstad.**

>>>

1995-2002 ontdekking van het buitengebied

4 Fase

In 1995 richtte zich de aandacht op ontwikkelingen ten westen van Breda. Grootschalig onderzoek werd daar uitgevoerd in het kader van de aanleg van het bedrijventerrein Steenakker, de aanleg van de HSL en verbreding van de A16. De bouwactiviteiten zouden grootschalig grondverzet met zich meebrengen en vormden dus een bedreiging voor de archeologische nalatenschap. Alleen al in Breda-West was

sprake van een onderzoeksgebied van vijftig hectare. De start van dit grootschalige onderzoek lag bij de bouw van het NAC-stadion op de historische Emerakker. Er werden nederzettingen aangetroffen van de midden bronstijd tot in de late middeleeuwen en een compleet legerkamp uit de Tachtigjarige Oorlog. Door deze onderzoeken, onder leiding van Ria Berkvens, werd een nieuw licht geworpen op de bewoningsontwikkeling in het westen van

Noord-Brabant. Het gebied bleek vanaf de late steentijd (circa 2000 v.Chr.) permanent bewoond te zijn geweest.

De gemeentelijke herindeling in 1997 betekende een enorme uitbreiding van het archeologische areaal.

Als gevolg van het veel tijd en geld kostende onderzoek in het buitengebied vond er minder archeologisch onderzoek plaats in de binnenstad.

1993

2000

links **Kloosterkazerne 1993**, een beerput tegen de kloostermuur gebouwd.

midden **Steenakker 2000**, de afgewerkte sporen van een boerderij uit de Romeinse tijd.

pag 5 **Huifakker 2006**, zomeropgravingen in het Brabantse zand.

2003-2006 archeologisch management

5
Fase

In 2003 werd het Bureau Cultureel Erfgoed opgericht, waarin de archeologie een plaats kreeg naast cultuurhistorie, architectuur, monumenten, bouwhistorie en culturele planologie. Door de nieuwe opzet, de komst van Johan Hendriks en de op handen zijnde Wet op de archeologische monumentenzorg betekende een nieuwe benaderingswijze. Uitvoering van archeologisch onderzoek wordt steeds meer uitbesteed aan archeologische bedrijven. Binnen het Bureau komt de nadruk steeds meer te liggen op management, beleid en advisering. De gemeentelijke archeologen krijgen een rol in

het faciliteren van onderzoek en het uitwerken van de opgelopen achterstanden. De automatisering en informatisering speelt een steeds grotere rol.

Er worden nieuwe accenten gelegd. De binnenstad wordt weer een belangrijk aandachtsgebied. De zogenaamde vestingzone neemt een steeds meer opvallende plaats in op de onderzoeksagenda. Dit geldt ook voor de sporen van de belegeringen van Breda. Bij een groot aantal opgravingen zijn resten van de linies teruggevonden. Voor het eerst is er archeologisch onderzoek in andere

stadswijken en in de historische dorpskernen.

Natuurontwikkeling, die de laatste jaren zo in de belangstelling staat, heeft zo zijn eigen consequenties voor de archeologische monumentenzorg. Archeologische waarden worden steeds meer gespaard, zoals bij de Oud Hof langs de Mark bij Ulvenhout en Trippelenberg langs de Weerij, waar grachten van middeleeuwse versterkingen leidden tot aanpassing. Bij Vinex-locaties, zoals Teteringen en Bavel, worden de archeologen in een vroegtijdig stadium in de planvorming betrokken.

2006

De rol van archeologische vrijwilligers in Breda

Bert Moelands stond aan de wieg van de Archeologische Werkgroep Breda en speelde een belangrijke rol bij het initiatief een professionele stadsarcheoloog aan te trekken. Naast Moelands waren Jac Verhagen, Ton Reijers en Hans Peeters van groot belang als amateur-archeologen. Rond de stadsarcheoloog ontstond een groep vrijwilligers, die zich organiseerden in de Archeologische Vereniging Breda (AVB). De AVB ondersteunde gemeentelijke opgravingen en ondernam ook eigen activiteiten. Vanaf 1985 was er voldoende kennis in huis om zelfstandig opgravingen uit te voeren en uit te werken in de eigen jaarverslagen. Verder had de AVB een belangrijke rol als 'luis in de pels' in de richting van de politiek en de media. Als gevolg van deze onderscheiden activiteiten ontstond er een groep vrijwilligers die vooral overdag op opgravingen van de stadsarcheoloog

werkten, terwijl anderen zich toelagden op overige activiteiten van de AVB, zoals de 'plakavonden'. Een deel deed aan beide activiteiten mee. In het midden van de jaren negentig verdween steeds meer de mogelijkheid om als amateur zelfstandig opgravingen uit te voeren. Tegelijkertijd verdween de archeologische kennis bij de AVB, met als gevolg de opheffing van de vereniging in 1997. Georganiseerde amateur-archeologie bestaat sindsdien niet meer. Vrijwilligers zijn er gelukkig nog volop bij het Bureau Cultureel Erfgoed. Zij vormen een onmisbare schakel in het archeologische proces.

Op 26 oktober 2006 hebben honderd oud-medewerkers uit alle bloedgroepen gehoor gegeven aan de oproep om het 25-jarig bestaan te vieren van de gemeentelijke archeologie. Op deze feestelijke bijeenkomst gaf Johan Hendriks een overzicht van de

opgravingsresultaten in een historische context. Willem Beex en Gerard Otten legden de totstandkoming van de 3D-kaart uit van de stad in het jaar 1500. Na een inleiding door Hans de Kievith over de inhoud van het nieuwe Archeoweb Breda werd deze website geopend door wethouder Adank van Erfgoed. Daarna was het genieten van alle oude bekenden met de collectieve verzuchting dat zo'n reünie veel te kort duurt en er nog zoveel bijgepraat moest worden. Wij zullen dat geen 25 jaar meer laten duren!

Opgravingen in het buitengebied

Ria Berkvens Het Bureau Cultureel Erfgoed heeft in 2005 achttien opgravingen in eigen beheer uitgevoerd, veelal met de inhuur van projectarcheologen van BAAC bv uit Den Bosch en de inzet van onze altijd enthousiaste vrijwilligers. Het gaat om zeven inventariserende veldonderzoeken in de vorm van proefsleuven, negen definitieve onderzoeken in de vorm van een vlakdekkende opgraving en twee archeologische begeleidingen. Zes opgravingen werden door particuliere ontwikkelaars gefinancierd op basis van het Verdrag van Malta. In ErfgoedBrief Breda 6 werd al aandacht besteed aan de vondsten rond het Kasteel van Breda, waarbij de kasteelmuur weer deels werd opgemetseld. De twee archeologische begeleidingen vonden plaats bij de aanleg van ecologische verbindingzones, waarbij meanders, waterpoelen en bovengrond werd afgegraven in het gebied de Rith naast de nieuwe A16 en in het beekdal van de Bavelse Lei. Hier werden geen vindplaatsen aangetroffen.

Nederzettingen en belegeringen rond Teteringen

Van 7 maart tot 5 april 2005 werd een grootschalig archeologisch onderzoek uitgevoerd op de Vinex-locatie rond Teteringen. Daarbij zijn op drie locaties rond de dorpskern van Teteringen, te weten Boswonen, Nieuwe Dorpsrand – Waterakkers en Woonakkers, proefsleuven getrokken waarbij een totaal oppervlak van 17.114 m² archeologisch is onderzocht. Bij het onderzoek werden grondsporen aangetroffen die samenhangen met de ontginning en vervening van het gebied vanaf de late middeleeuwen, zoals greppels en spitsporen. Ten westen van Teteringen werden op de rand van de hoge dekzandrug naar het laaggelegen veengebied enkele bewoningssporen gevonden uit de prehistorie. In het gebied Boswonen kwamen sporen van het beleg van Breda uit 1637 tevoorschijn. Rond het huidige Cadettenkamp bevond zich toen een legerkamp van de Staatse troepen. Het terrein was grotendeels ontgrond waardoor het merendeel van de sporen verdwenen was. Nabij de Zwarte Dijk werden paalsporen van een van de 17^e-eeuwse belegeringen aangetroffen. Deze zijn mogelijk te koppelen aan een tentenkamp dat we afgebeeld zien op een kaart van het beleg van Breda door de Spaanse troepen in 1624. Het gebied Woonakkers is slechts in beperkte mate onderzocht omdat de percelen nog volop in gebruik waren bij een agrariër. Doordat het uiteindelijk onderzochte oppervlak véél kleiner is dan oorspronkelijk gepland, is het goed mogelijk dat complete vindplaatsen met de proefsleuven niet zijn aangesneden. Vooral langs het Hoeven-eind, een laatmiddeleeuwse nederzetting van verspreid gelegen hoeven, is de kans groot op het aantreffen van de oudste bewoningsfasen

van het dorp Teteringen. Hier zal in de toekomst nog nader onderzoek plaatsvinden.

Het middeleeuwse kasteel Ten Houte

De voorgenomen natuurontwikkeling voor het gebied Trippelenberg in het beekdal van de Aa of Weerij te Breda vormde de aanleiding voor een inventariserend archeologisch veldonderzoek naar het mogelijk voorkomen van archeologische waarden in de ondergrond. Vanaf de Trippelenberg ter hoogte van het dorpje Effen, tot aan de Oranje-boombrug ter hoogte van de Graaf Engelbertlaan in Breda worden meanders gegraven en kades afgegraven, waardoor de rivier bij extreem hoog water meer ruimte

boven **Overzicht van de spitsporen in een proefsleuf in het gebied Woonakkers-Teteringen.**

boven **Een 17^e eeuwse wijnglas, Berkenmeier.**

midden **Een handgevormde met vingerindrukken versierde pot uit de Late IJzertijd.**

onder **Een tinnen jagertje (variatie op tinnen soldaatje) uit de Nieuwe Tijd.**

Vondsten uit de gracht van Ten Houte, waaronder fragmenten van kook- en voorraadpotten.

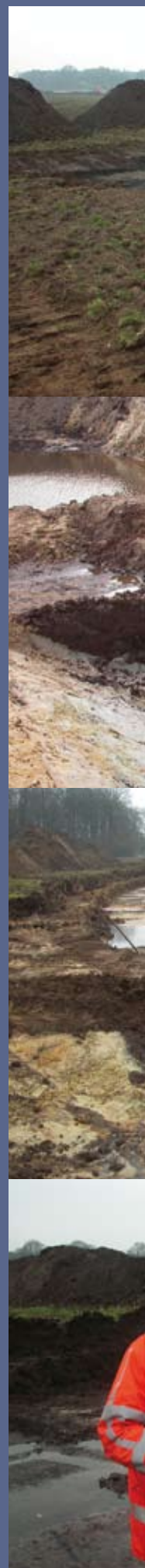
heeft. Het archeologisch onderzoek vond plaats in de periode 14 tot en met 24 maart 2005 en werd uitgevoerd in opdracht van het Waterschap Brabantse Delta. Uit de cultuurhistorische studie van Karel Leenders was al duidelijk dat in het noordelijk deel van het plangebied Trippelenberg-Noord de middeleeuwse burcht Ten Houte lag en dat de linies uit de Tachtigjarige Oorlog van zowel de Spanjaarden (1624-1625) als de Staatse troepen (1637) het gebied doorkruisten ter hoogte van de Houtbrug. Het goed Ten Houte bij de huidige Prinsenhoef (of Hoeve in het Hout) is waarschijnlijk na 1286 ontstaan en ging in 1457 over in de handen van de heer van Breda. Tot het goed behoorden zes hoeven die door de heer van Ten Houte zelf geëxploiteerd werden, waaronder de hoeve van Effen die even ten noorden van de Krabbenbossen lag. Bekend was dat al in de jaren zeventig bij grondverbeteringswerkzaamheden grachten waren waargenomen van tien meter breed, gevuld met een goed geconserveerd veenpakket, middeleeuws aardewerk en baksteenpuin. Toen bij de aanleg van de meander net ten zuiden van de Houtbrug dan ook een middeleeuwse gracht werd aangesneden, werd in overleg met het waterschap besloten om de gracht te behouden en de

meander een aantal meters te verleggen. Bij het onderzoek bleek dat door de grondverbetering in de jaren zeventig de bodem in het grootste deel van het beekdal volledig was omgezet, waardoor sporen van bewoning, zoals paalsporen en kuilen, verdwenen waren. Inmiddels is het gebied ingericht voor wandelaars en zullen binnenkort ook borden geplaatst worden met informatie over de historie van het gebied en de resultaten van het archeologisch onderzoek.

Late ontginningen bij de Roosberg

In verband met de uitbreiding van Bavel in het gebied Roosberg, gelegen ten noorden van de Roosbergseweg, werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Daarbij werd in totaal 4750 m² onderzocht. Het onderzoeks-terrein heeft in het verleden deel uitgemaakt van een heidegebied. Het werd aan het begin van de 19^e eeuw ontgonnen voor de aanleg van akkers. De oudste greppels dateren uit de 18^e of 19^e eeuw. Uit de studie van Leenders bleek dat de Roosbergseweg onderdeel was van het oude, mogelijk middeleeuwse, wegpatroon. Aangetroffen karrensporen die evenwijdig lopen aan de huidige Roosbergseweg kunnen hiermee in verband worden gebracht.

Het archeologisch onderzoek in het gebied Trippelenberg, waar de gracht van de middeleeuwse hoeve Ten Houte werd aangesneden. Van boven naar beneden: zicht op de nieuw gegraven meander ter hoogte van Ten Houte, het aansnijden en onderzoeken van de middeleeuwse gracht die rond het goed Ten Houte lag en overleg in het veld.

Steentijdvondsten in de Bijloop

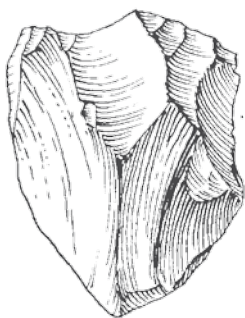
In verband met de ontwikkeling van het bedrijventerrein De Wig, tussen de oude en nieuwe A16, is in mei en juni van 2005 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Daarbij is ongeveer 1,5 ha ofwel 7,5 % van het 20 ha grote plangebied onderzocht. Ook hier is een oud karrenspoor aangetroffen, de voorloper van de huidige Rithsestraat. Daarnaast werden sporen gevonden van ontginningen die hier vanaf de 16^e eeuw zijn gepleegd. Na 1650 zal het gebied, in het kader van de ontginningsgolf, heringedeeld zijn volgens de zogenaamde Verhoff-structuur. Dat betekent dat er parallelle stroken land van gelijke breedte werden gevormd, afgewisseld met smallere beplante zones. Een aantal aangetroffen greppels komt nog precies overeen met deze oude percelering. Bij deze herindelings werd ook de Rithsestraat rechtgetrokken en raakte het bij de opgraving aangetroffen karrenspoor in onbruik. In het noordelijk deel, ten noorden van de Bijloop, werden bewoningssporen uit de IJzertijd (800-12 v. Chr.) aangetroffen. In het beekdal van de Bijloop werden ook vuurstenen werktuigen uit het Mesolithicum (8800-4900 v. Chr.) gevonden.

Nog meer steentijdvondsten bij de Molenlei

In augustus 2005 werd een archeologisch onderzoek verricht in de landschappelijke driehoek bij het landgoed Ijpelaar dat aansluit op de A27 en de Franklin Rooseveltlaan. Op dit toekomstige sportterrein van de voetbalclub Jeka komen, naast sportvelden en kleedlokalen, ook een retentiegebied waarbij de bodem zal worden afgegraven. Bij het proefsleuvenonderzoek werd een kleine hoeveelheid vondsten uit de Steentijd en de IJzertijd gedaan. Deze zijn waarschijnlijk afkomstig van een nabijgelegen nederzetting. Daarnaast werd een gracht aangesneden die mogelijk een rol speelde bij de inundaties tijdens het beleg van Breda in 1637. Deze inundaties zijn uitgevoerd door het Staatse leger onder leiding van stadhouder Frederik Hendrik, die hiermee wilde voorkomen dat Spaanse troepen de belegerde stad zouden ontzetten. Om het gebied blank te zetten zou men

Kaart uit 1832 van de omgeving met rechts naast de huidige hoeve Prinsenhoef de locatie van Ten Houte.

links **Tekening van enkele vuurstenen werktuigen afkomstig van de opgraving De Wig-Princenhage.**

de hier gelegen Molenlei hebben afgedamd. Tot slot werd een oude meander van deze Molenlei aangetroffen waarin een bewerkte boomstam lag. Het hout is door het Groningse Centrum voor Isotopen Onderzoek met behulp van ^{14}C gedateerd tussen 4330 en 4060 v. Chr. Dit is ongeveer de overgang van het Vroeg- naar het Midden-Neolithicum. In Zuid-Nederland hebben we dan te maken met de Michelsbergcultuur. Het bekapte hout wijst op activiteiten nabij de beek.

Middeleeuwse nederzetting Effen

In Effen werd op het achterterrein van garagebedrijf Peemen een archeologisch vooronderzoek verricht in verband met de bouw van een aantal nieuwe woningen. Het gebied is gelegen op een hoge dekzandrug. Hierop ligt een oud open-akker-complex. Uit archeologisch onderzoek ten westen van Breda weten we inmiddels dat hier vrijwel altijd oude bewoningsporen aanwezig zijn. Direct ten oosten van het plangebied ligt een laatmiddeleeuwse nederzetting die mogelijk de voorloper van de latere buurtschap Effen vormde. In twee van de vier gegraven proefsleuven zijn bewoningsporen gevonden die op basis van het aardewerk gedateerd kunnen worden in de IJzertijd en Middeleeuwen. Het lijkt te gaan om een nederzetting. Nader archeologisch onderzoek zal dat uit moeten wijzen.

Tot slot

Naast al deze onderzoeken werden op de terreinen van de Saval en de Greenery grootschalige opgravingen uitgevoerd waarbij onder andere de middeleeuwse ontwikkeling van het nog bestaande gehucht Westrik in

kaart werd gebracht en nieuwe informatie werd verkregen over de bewoning van Princenhage/Breda-West in de late Bronstijd en vroege IJzertijd (900-500 voor Chr.). In een van de volgende nummers komen we daar uitgebreid op terug.

Literatuur

- R. Berkvens en P. Ilson (2006), *Breda, Trippelenberg. Inventariserend archeologisch veldonderzoek*, (BAAC-rapport 05.086) 's-Hertogenbosch.
- M. Bink (2005), *Breda Teteringen. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, (BAAC-rapport 05.071) 's-Hertogenbosch.
- T. Dyselinck (2005), *Breda-Princenhage, De Wig. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, (BAAC-rapport 05.173) 's-Hertogenbosch.
- T. Dyselinck en J.R. Mooren (2006), *Bavel, plangebied Roosberg. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, (BAAC-rapport 05.198) 's-Hertogenbosch.
- J.F. van der Weerden (2005), *Breda, Jeka. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, (BAAC-rapport 05.245) 's-Hertogenbosch.
- J. de Winter (2006), *Breda, Oude Rijsbergsebaan. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, (BAAC-rapport 05.349) 's-Hertogenbosch.

Breda, stad van de Nassaus 6

De redder van de Laurenburg

Johan Hendriks Omstreeks 1100 zal de Laurenburg aan de Lahn zijn gebouwd. Deze heeft tot in de 15e eeuw een functie als residentie gehad. Daarna werd de burcht verlaten. Aan de voet van het kasteel werd een nieuw, modern Schloss Laurenburg gebouwd. Vijf eeuwen lang was de oude Laurenburg een ruïne, blootgesteld aan weersomstandigheden en stenenrovers, tot in 1985 Horst Wienberg zich over de ruïne ontfermde. Nu straalt de Laurenburg weer als vanouds, met in de top óók een Nederlandse vlag.

In 1972 besloot het Fürstlich Waldecksche Rentamt, de domeinen van de vorstelijke familie Waldeck, de gehele berg waarop de Laurenburg staat af te grendelen voor het publiek, omdat de ruïne te gevaarlijk was geworden. Voor echte beveiligingsmaatregelen was geen geld. Daarop besloot de domeinen om het 2,7 ha grote terrein te koop aan te bieden voor DM 30.000,-. Vanwege het instortingsgevaar meldde zich niemand. Begin 1984 ging het bezit van het Waldecksche Rentamt over op de firma Doblinger die ook zo snel mogelijk een koper wilde vinden. Dat gelukte uiteindelijk in 1985.

Horst Wienberg

De redder van de Laurenburg was Horst Wienberg-Howe. Hij is afkomstig uit een gemengd Pruisisch-Brits geslacht. De Britse kant werd gevormd door de familie Howe, die ten tijde van Nelson een belangrijke admiraal heeft voortgebracht. De kennis van de zee is op Horst neergedaald toen hij luitenant-ter-zee was in de Duitse marine. Wienberg groeide op in Voor-Pommeren, maar verhuisde na de oorlog naar het westen. Hij kocht de ruïne in 1985 voor een bedrag van DM 85.000 en stelde zich tot taak om niet alleen het verval van de burcht tegen te gaan, maar ook om het gehele burchtterrein voor publiek toegankelijk te maken. Het Landesamt für Denkmalpflege, de dienst Monumentenzorg in Hessen, stelde als voorwaarde dat alleen de woontoren gerestaureerd mocht worden en bewoonbaar gemaakt. De overige resten moesten ongemoeid blijven.

De Freunde der Laurenburg

In 1986 werd de vereniging Freunde der Laurenburg opgericht, die zich ten doel stelt om Wienberg in zijn missie bij te staan. Dat doen ze onder andere door regelmatig een nieuwsbrief uit te brengen en activiteiten op de Laurenburg te organiseren. De vereniging wordt daarin ondersteund door de deelgemeente

Laurenburg, onderdeel van de gemeente Diez aan de Lahn. De gemeente Breda heeft zich inmiddels als vriend van de Laurenburg aangemeld.

Restauratie

De woontoren werd gerestaureerd, aarde en struikgewas werden verwijderd, het losbreken van de buitenmuren en het instorten van het dakgewelf werden voorkomen, de fundamenteën werden verstevigd en grote gaten in het muurwerk werden weer opgevuld. In 1986 stond de toren geheel in de steigers. Er moesten nieuwe deuren en ramen worden aangebracht en het burchtverlies, de slechts van bovenaf toegankelijke kelderruimte, moest worden uitgegraven. Tenslotte moest er elektriciteit, water en telefoon worden aangelegd en nieuwe sanitaire voorzieningen komen. Van buiten ziet de

toren er weer als vanouds uit. Binnen bevindt zich de ontvangstruimte voor de gasten en een aanzienlijke wapenverzameling. Hier is ook de opgang naar het platform bovenop de toren, van waaruit de bezoeker een fantastisch uitzicht heeft over het Lahndal. Ook de woning van Wienberg en zijn gezin is in de toren ondergebracht. In 1993 werd het 900-jarige bestaan van de Laurenburg gevierd. Toen stond de gerestaureerde burcht er weer piekfijn bij.

Medaille

Op 4 december 1996 verleende bondspresident Roman Herzog aan Horst Wienberg de medaille voor verdienste van de Bondsrepubliek Duitsland, vanwege zijn besluit om de Laurenburg in oude glorie te herstellen en opnieuw toegankelijk te maken. Hoewel Wienberg inmiddels 72 jaar oud is, leidt hij nog

steeds het werk van de Vriendenvereniging bij het onderzoek en het consolideren van andere delen van het complex.

Breda

Nadat in Breda in 2004 het 600-jarig jubileum van de Nassaus werd gevierd, hebben Willem van der Vis, directeur van de Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk van Breda, en Johan Hendriks, hoofd van Bureau Cultureel Erfgoed van de gemeente Breda in februari 2005 onder andere een bezoek gebracht aan de Laurenburg, waar zij zeer vriendelijk werden ontvangen en met eigen ogen de resultaten van het vele werk konden aanschouwen. In juni 2005 bezochten dertig historisch geïnteresseerde heemkundigen en vrienden van de Laurenburg de stad Breda onder leiding van dorpsburgemeester Ulrich Kuhmann. Op de Open Monumentendag 2006 waren de Laurenburgers, in de personen van Gerhard Gemmer en Horst Wienberg opnieuw van de partij en kregen zij onder andere een fles Nassaubier cadeau.

Bezoek

De lezers van deze *ErfgoedBrief Breda* worden van harte uitgenodigd een bezoek te brengen aan de Laurenburg in het mooie, rustige en groene Lahndal, tussen Nassau en Diez. Met deze *ErfgoedBrief* in de hand zult u op waardige wijze ontvangen worden door de redder van de Laurenburg, Horst Wienberg.

Horst Wienberg op het dak van de Laurenburg.

Colofon

De **ErfgoedBrief Breda** is een uitgave van de Vakdirectie Cultuur, Bureau Cultureel Erfgoed.

De **ErfgoedBrief Breda** wordt toegezonden aan bewoners van monumenten in Breda en andere belangstellenden. Wilt u dit blad ook ontvangen of een gratis abonnement nemen, mail of schrijf dan de heer G. Otten,

g.otten@breda.nl of G. Otten, Bureau Cultureel Erfgoed, Postbus 3920, 4800 DX Breda. Losse exemplaren zijn verkrijgbaar bij de Balie Voorlichting in de hal van het Stadskantoor (Claudius Prinsenlaan 10), bij het Uitpunt Breda in de Bibliotheek (Molenstraat 6), bij het Stadsarchief en het Breda's Museum (Parade 10).

Redactie: Johan Hendriks en Gerard Otten

Beeldredactie: Marc Berends

Vormgeving: x-hoogte, Tilburg

Oplage: 3000 exemplaren

Afbeeldingen op pagina 1 zijn afkomstig uit de collectie van het Breda's Museum, het Stadsarchief Breda en de Vakdirectie Cultuur. Overige afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie van de Vakdirectie Cultuur, tenzij anders vermeld.